

ÚTTEKT Á FYRIRMYNDABÚI

Vinnuleiðbeiningar fyrir úttektaraðila

INNGANGUR

Þessum vinnuleiðbeiningum er ætlað að auðvelda úttektaraðila að framkvæma úttektir á fyrirmyndarbúum í mjólkurframleiðslu og stuðla að því að þær megi verða eins samræmdar og unnt er. Vinnuleiðbeiningarnar eiga líka að hjálpa mjólkurframleiðendum sjálfum að gera forúttektir á sínum búum til að sjá hvernig þeir standa.

Sjálf úttektarblaðið er í viðhengi. Eins og fram kemur á því er úttektinni skipt upp í þrjá kafla, matvælaöryggi, dýravelferð og ásynð.

- Markmið með matvælaöryggiskaflanum er að tryggja neytendum öruggar afurðir sem eru heilsueflandi, næringarríkar og lausar við allskonar smitefni og aðskotaefni.
- Markmið með dýravelferðarkafnum er að tryggja neytendum afurðir frá gripum sem hafa verið aldir upp og haldið við góða dýravelferð. Viðmiðið er að uppfylla reglugerð nr. 1065/2014 um velferð nautgripa.
- Markmið með ásynðarkafnum er að tryggja að almennir neytendur vilji kaupa afurðir sem eiga uppruna á viðkomandi búi. Viðmið: Að hafa allt í kringum okkur snyrtilegt, í röð og reglu.

Hverjum lið er gefinn einkunn frá 0 upp í 2 þar sem 2 gefur til kynna að viðkomandi atriði er í lagi, 1 gefur til kynna að viðkomandi atriði þarfnist viðgerðar eða lagfæringar og 0 gefur til kynna að viðkomandi atriði sé ekki í lagi eða óviðunandi.

- Ef frávik á skoðunatriði eru metin engin, skal gefa 2 í einkunn.
- Ef frávik eru metin smávægileg, skal gefa 1 í einkunn
- Ef frávik eru metin veruleg skal gefa 0 í einkunn. Ef einkunn er 1 eða 0, skal úttektaraðili gefa stutta skýringu á hvað betur má fara.

Hver liður getur haft mismunandi vægi frá 1 og upp í 3. Einkunn fyrir hvern lið er reiknuð með því að stigin sem gefin eru fyrir viðkomandi lið eru margfölduð með vægi liðarins, það er svo margfaldað með 10 og loks deilt á hæstu mögulegu heildarsummu allra liðanna í viðkomandi kafla. Einkunn kafla er síðan fundin með því að leggja saman einkunnir liðanna í kaflanum. Heildareinkunn búsins verður því = einkunn matvælaöryggiskaflans * 40% + einkunn dýravelferðarkafans * 40% + einkunn ásynðarkafans * 20%.

- Ef lokaniðurstaðan er 8,00 eða meira hefur búið staðist úttekt sem fyrirmyndarbú.
- Ef lokaniðurstaðan er lægri en 6,00 þá er ástandið óviðunandi.

Í lagi	Þarf lagfæringar	Ekki í lagi	Vægi
2	1	0	
x			3
x			3
	x		3
x			3

Gefum okkur dæmi hér til vinstri um niðurstöðu úr matvælaöryggiskaflanum sem telur fjóra liði. Mesta mögulega punktsumma (þ.e. með fullu skori) úr þessum liðum er

$$(2*3)+(2*3)+(2*3)+(2*3) = 24$$

Til að finna út hlutfallseinkunn hvers liðar hér til vinstri sem hlutfall af einkunninni 10 þá reiknaðst það eftirfarandi:

$$2*3 = 6 \text{ sem gefur einkunina } 6*10/24 = 2,50 \text{ fyrir liðinn}$$

$$2*3 = 6 \text{ sem gefur einkunina } 6*10/24 = 2,50 \text{ fyrir liðinn}$$

$$1*3 = 3 \text{ sem gefur einkunina } 3*10/24 = 1,25 \text{ fyrir liðinn}$$

$$2*3 = 6 \text{ sem gefur einkunina } 6*10/24 = 2,50 \text{ fyrir liðinn}$$

Samanlögð einkunn fyrir kaflann er því 8,75.

Matvælaöryggiskaflinn vegur 40% í heildareinkunn. Gefum okkur að Dýravelferðarkafinn hafi fengið 9,00 í einkunn og hann vegur 40% í heildareinkunn og loks ásynðarkafinn hafi fengið 9,00 í einkunn líka en hann vegur 20% í heildareinkunn, þá höfum við samanlagða einkunn fyrir viðkomandi bú

$$8,75*40\% + 9,00*40\% + 9,00*20\% = \mathbf{8,90 - FYRIRMYNDARBÚ}$$

1. Matvælaöryggi

a. Mjaltir/meðhöndlun mjólkur - verklag

Skoða og meta skal verklag við mjaltir og meðhöndlun mjólkur með tilliti til þess hvort hættu sé á því að gerlar, eiturefni eða aðrir aðskotahlutir geti mengað mjólkina. Ef úttekt fer ekki fram við mjaltir er unnt að spyrja út í verklag mjalta og meta út frá því.

Dæmi um smávægileg frávik:

- *Smurolía í lokuðum umbúðum er geymd í mjólkurhúsi.*

Dæmi um veruleg frávik:

- *Gul skán í síuhúsi. Mjaltatæki dregur í sig óhreinindi á bás og ekki eru gerðar ráðstafarnir til að henda slíkri mjólk.*

b. Mjólkurhús og geymsla mjólkur

Skoða skal og meta kælingu mjólkur og að mjólkurtankur virki rétt.

Skoða skal hvort mjólkurhús og allur búnaður í mjólkurhúsi sé hreinn og snyrtilegur.

- Mjólk skal geymd við 1-4 °C og skal geymsluhiti hafa náðst innan við 3 klukkustundum eftir lok mjalta.
- Mjólkurhús skal vera laust við óparfa aukahluti, slíkir hlutir eiga að geymast í þar til gerðum geymslum.
- Efni á gólfi, veggjum og lofti skal vera auðþrífanlegt og vatnspolið. Æskilegt er að veggir og loft séu ljós.
- Vaskur með heitu og köldu vatni og vatnsslunga sem nær yfir allt gólfidið skal vera til staðar.
- Aðgengi til að sækja mjólk skal vera auðvelt og skal fjarlægð inn að mjólkurtanki vera sem styst, en aldrei meira en 6 metrar frá hurð.
- Mjólkurhúsi á að vera hægt að loka með hurðum og skal hurð á milli mjólkurhúss og griparymis vera sjálflokandi.
- Engin dýr eiga að hafa aðgang að mjólkurhúsi.

c. Hreinlæti og mjaltabúnaður

Skoða skal mjaltabúnað og þrif á mjaltakerfi og mjólkurtanki.

- Mjaltakerfi og mjólkurtankur skulu vera laus við óhreinindi/skánir að innanverðu.
- Að utanverðu eiga mjaltakerfi og mjólkurtankur að vera þrifin reglulega.
- Mjaltabúnaður á að vera þrifinn reglulega, eftir þörfum tvisvar eða oftar á dag.
- Mjaltapjónar eiga að vera þrifnir reglulega hátt og lágt.
- Reglubundið viðhald og endurnýjun á að fara fram þannig að mjaltakerfi virki sem skyldi og líti vel út.
- Þrif skulu fara fram daglega þannig að ryk eða óhreinindi safnist ekki upp.

Dæmi um smávægileg frávik:

- *Ryk/óhreinindi utan á mjólkurtank í mjólkurhúsi.*

Dæmi um veruleg frávik:

- *Sýnilegar skánir innan í mjaltakerfi – skánir á gúmmípakkingum eða sverta innan í gúmmíslöngum.*

d. Gæðakerfi

Athuga skal hvort til staðar séu ferlar til að vinna skipulega að því að tryggja öryggi matvæla. Þumalputtareglan er að því stærri sem búin eru og fleiri sem vinna á búinu, því mikilvægara er að hafa verklagsreglur sem virka.

- Þrifalýsingar, þrifaáætlanir og skráningar á þrifum fyrir griparými, mjaltaaðstöðu, mjólkurhús og búnað þurfa að liggja fyrir.
- Skráningar á öllu viðhaldi, eftirliti og frávikum t.d. í dagbók fjóssins eiga að liggja fyrir og vera aðgengilegar fyrir úttektaaðila.
- Viðmið fyrir viðhald/eftirlit með mjaltabúnaði er regluleg skoðun af fagaðila:
  - Fyrir fjós með rörmjaltakerfi eða mjaltagryfju á skoðun að fara fram árlega og aukaviðhald skal fara fram oftár þegar þörf er á, t.d. skipti á spenagúmíum á 4-6 mánaða fresti.
  - Fyrir mjaltþjónafjós skal regluleg skoðun af fagaðila fara fram.
  - Aðilar sem geta sýnt fram á þekkingu til að framkvæma reglubundnar skoðanir á mjaltabúnaði, geta gert það sjálfir.
- Viðbragðsáætlun er hugsuð sem stjórnæki einkum á stærri búum þar sem margir koma að búrekstrinum. Æskilegt er að viðbragðsáætlun sé til staðar ef eitthvað fer úrskeiðis t.d. ef:
  - vélar eða mótórar gefa sig
  - rafmagnsrof á sér stað
  - óeðlilegar niðurstöður mælinga verða í mjólk
  - veikindi verða á starfsmönnum
  - grunur um smitsjúkdóma í dýrum
- Æskilegt er að eiturefnablöð séu prentuð út og geymd í möppu
- Verklag þarf að vera fyrir hendi um aðkomu fóðurs til og frá gripum og tryggt verði að gripir fái nægt fóður.
- Verklag þarf að vera til staðar um hreinsun á moði sem tekið er frá gripunum.
- Verklag þarf að vera til staðar um móttöku kjarnfóðurs og geymslu þess.
- Verklag þarf að vera til staðar um meðhöndlun og frágang sorps.
- Ferill þarf að vera til staðar fyrir geymslu og förgun á rúlluplasti þar sem það á við.
- Áætlun þarf að vera til staðar um móttöku gesta og þjónustuaðila t.d. varðandi aðgengi, skó og fataskipti.

2. Dýravelferð

a. Um gripi almennt og umhverfi þeirra

Skoða og meta skal ástand gripa og umhverfi þeirra

- Allir gripir skulu vera í viðunandi holdafari og hreinir. Að halda óhreina gripi er ekki talin vera góð dýravelferð.
- Í rými þar sem nautgripir eru haldnir, skal vera vel bjart, hreint og snyrtilegt.
- Óhreinindi og skít á að hreinsa reglulega, einkum á básum/legusvæði og fóðurgöngum.
- Alþrif eiga að hafa farið fram eftir þörfum og a.m.k. árlega.
- Efni á gólfum, loftum og veggjum eiga að vera auðþrífanleg og vatnspólin. Gólfefni eiga ekki að vera hál.
- Kýr sem eru komnar að burði og veikir gripir eiga að hafa aðgang að viðurkenndri sjúkrahúsi ef þeir eru í lausagöngu. Veikir gripir skulu fá fullnægjandi meðhöndlun hverju sinni.

b. Fóðrun

Skoða skal aðgengi að fóðri og vatni, athuga hvort fóðurgangar séu hreinir. Einnig þarf að skoða háralag, holdafar og fyllingu í kviði á ungvíði.

Dæmi um smávægileg frávik:

- *Holdafar og háralag á gripum er allt í lagi, en óhreinindi/moð á fóðurgangi.*
- *Aðgengi að fóðri er ágætt, en gæði undir meðallagi.*

Dæmi um veruleg frávik:

- *Kálfar eru daprir, léleg kviðfylling og úfið háralag.*

c. Innréttingar

Skoða skal innréttingar. Sjá kröfur reglugerðar nr. 1065/2014 um velferð dýra. Í viðauka I í þessari reglugerð eru kröfur um hvernig innréttingar eiga að vera.

- Kröfur um básafjós eru m.a. að lágmarkshæð á herðakambsslá skuli vera minnst 135 cm, hæð fóðurgangs skal vera minnst 5 cm hærra en básagólf, hæð fóðurkants má að hámarki vera 20 cm hærra en básagólf. Ef t.d. gripir eru með áverka á hnakka er herðakambsslá of lág.
- Í lausagöngufjósi skal átsvæði vera minnst 10 cm hærra en stúgólf. Ef alltaf er aðgengi að fersku fóðri, nægir að vera með átpláss fyrir þriðjung kúa í lausagöngu – að öðru leyti skal vera eitt átpláss fyrir hverja kú.
- Mikilvægt er að skoða hvort hreyfingar eru eðlilegar hjá gripunum, einkum þegar þeir leggjast eða standa upp.
- Eðlilegt viðhald á innréttingum þarf að hafa átt sér stað. Þær mega alls ekki vera slysagildirur.

d. Stíur

Skoða skal stíur.

- Stíur þurfa að vera hreinar og þurrar.
- Þéttleiki gripa í hverri stíu má ekki vera of mikill. Viðauki I í reglugerð nr. 1065/2014 gefur fyrirmæli um þéttleika og aðra þætti til að tryggja góða dýravelferð.
- Lágmarkskrafa er að gripir hafi nóg pláss eftir stærð, að þeir hafi gott aðgengi að fóðri og hreinu drykkjarvatni. Hafi þurr og hreint svæði í stíunni til að leggjast á. Athuga þarf hvort þessir þættir séu í lagi. Athuga einnig hvort stíur hjá ungvíði séu trekkfríar.

e. Básar

Skoða skal fjölda legubása og gæði þeirra. Viðauki I í reglugerð nr. 1065/2014 er með viðmið fyrir bása.

- Þeir þurfa að vera nógu breiðir og langir og með réttum halla.
- Æskilegt er að notaðar séu gúmmíottur/-dýnur og að gæði þeirra séu í lagi.
- Æskilegt er að notaður sé undirburður.
- Básar eiga að vera hreinir.

f. Flórar

Skoða skal hvernig flórar virka.

- Athuga hvort þeir séu hálir og hreinsaðir reglulega.

- Athuga hvort rimlar séu í lagi og uppfylli kröfur um breidd og millibil eins og reglugerð nr. 1065/2014 segir til um. Einnig þarf að skoða úr hvaða efni þeir eru gerðir.

Dæmi um óheppilega rimla eru plastrimlar fyrir kálfa vegna þess að þeir eru of hálir.

g. Bindingar

Skoða skal hvort gripir séu bundnir en óheimilt er að binda nautgripi nema mjólkurkúr sem eru í básafjósi.

- Kálfa og ungvíði er óheimilt að binda og þurfa því að vera í stíum.
- Bindingar fyrir mjólkurkúr skulu vera þannig gerðar að þær hindri sem minnst háttalag kúa þegar þær standa upp eða leggjast.
- Skoða hvort ummerki/ör sjáist í kringum háls eftir bindingar og hálsólar.
- Skoða hvort hálsólar gripa séu nægilega víðar.

h. Annað

Skoða skal almennt yfirbragð á velferð dýra þar sem góð dýravelferð felur í sér margt annað en þeir liðir sem teknir hafa verið sérstaklega út hér fyrir ofan kveða á um.

- Skoða skal hvort loftræsting sé nógu góð svo raki eða hættulegar lofttegundir myndist ekki í rými þar sem gripir eru haldnir. Mörk fyrir hættulegar lofttegundir er að finna í reglugerð nr. 1065/2014. Þegar t.d. lykt af ammoníaki finnst, er það yfir viðmiðunarmörkum.
- Skoða skal klaufhirðu en hún er mikilvægt velferðaratriði fyrir nautgripi. Klippa á klaufir reglulega.
- Athugið hvort slysgildirur eru til staðar þar sem gripir geta auðveldlega slasað sig. Dæmi um slysgildirur eru t.d. rimlabiti sem vantar í flórinn, járn í innréttingu sem hafa brotnað o.fl.
- Athugið hvort rýmingarleiðir séu greiðar svo unnt sé að rýma fjós í skyndi ef þörf krefur.
- Skoðið hvort brunavarnir séu til staðar.

3. Ásýnd búsin

a. Byggingar fyrir nautgripi

- Nægt pláss skal vera fyrir tankbíl að komast að mjólkurhúsi til að sækja mjólk. Æskilegt er að mjólkurbíll þurfi ekki að bakka, heldur geti keyrt í hring.
- Rúmgóð stétt á að vera fyrir framan mjólkurhús og aðra innganga.
- Yfir inngangi mjólkurhúss skal vera heil þakrenna.
- Stéttir og plön fyrir framan byggingar skulu vera snyrtileg og laus við gróður sem ekki er plantað í beð eða komið fyrir í öðrum skipulögðum reitum. Stéttir og plön skulu vera þurr og með efni sem safna ekki bleytu eða vatni.
- Grasfletir eiga að vera slegnir eða snyrtir reglulega yfir sumarið.
- Aðkoman skal vera laus við alla aukahluti sem geyma á annars staðar fyrir utan augsýn almennings.
- Byggingum skal haldið við með eðlilegum hætti þannig að útlit sé snyrtilegt og fallegt. Mála skal veggir og þak eftir þörfum.
- Allar gönguleiðir nautgripa skulu vera þurrar og hreinar. Nautgripir og önnur dýr eiga ekki að ganga yfir hlað við mjólkurhús vegna mengunarhættu/smithættu.

b. Heildarásýnd

Skoða skal heildarásýnd.

- Þegar komið er heim í hlað skal tekið á móti gestum og þjónustuaðilum með snyrtimennsku.
- Byggingar eiga að líta vel út.